

Regional Årlig Uppföljning av miljömålen 2024 - Sammanfattning av miljömålet Ingen Övergödning

Sammanfattning

De vanligaste påverkanskällorna är enskilda avlopp, jordbruk, skogsbruk, dagvatten, internbelastning, industrier och reningsverk. Omfattningen av övergödningen i länets vatten kan vara underskattad, eftersom det finns ett stort behov av miljöövervakning.

Brist på resurser och osäkra bidragsmöjligheter gör det svårt för kommuner och andra verksamheter att långsiktigt planera och utföra åtgärder. Ett län skriver dock att det finns pengar till övergödning åtgärder i jordbruket, Strategiska planen, men att dessa är underutnyttjade.

LOVA är ett effektivt styrmedel för att åstadkomma förändring och konkreta resultat. Många bra åtgärder har genomförts genom LOVA. Medel från den strategiska planen skulle kunna utnyttjas bättre.

Åtgärdsarbete för Ingen övergödning

Åtgärder på regional nivå – myndigheter, ett urval

- Under 2024 har Länsstyrelsen Gävleborg fortsatt att bevilja pengar för Lokala Vattenvårdsprojekt (LOVA). Totalt har 49 procent av stödet gått till elva övergödning relaterade åtgärdsprojekt. Två våtmarksrestaureringar blev klara 2024.¹
- Länsstyrelsen i Halland har under året meddelat tillståndsbeslut med villkor att begränsa kväve- och fosforutsläpp till ytvatten för ett avloppsreningsverk, en avfallsverksamhet samt två industriverksamheter, vilket på sikt bör förbättra vattenkvaliteten i mottagande recipienter
- Länsstyrelsen Skåne deltar i utvecklingen av en svensk version av modelleringsverktyget SCAIL som sätts i november 2024. Verktöget kan användas av verksamhetsutövare, konsulter och prövningsmyndigheter för att bedöma påverkan av djurhållande verksamheter luftutsläpp på värdefull och skyddad natur.
- En strategi för Ingen övergödning finns inom den Regionala miljö- och samhällsbyggnadsdialogen. Länsstyrelsen i Stockholm har även en åtgärdsinriktad vattengrupp för att samordna arbetet med vattenfrågor.

¹ Enheten för miljöanalys, Länsstyrelsen Gävleborg

Åtgärder på kommunal nivå och inom regioner

- Två anläggningar har tagits i drift som UV-behandlar renat avloppsvatten för att kunna återanvända vattnet för bevattning. En anläggning är placerad vid Mörbylånga ARV och används för bevattning av jordbruksmark. Den andra anläggningen har utvecklats inom projektet *WaterMan* (projektägare Region Kalmar län) och är placerad vid Kalmar ARV. Denna används för bevattning av kommunens planteringar. Båda anläggningarna har delvis finansierats med medel från HaV (statligt stöd för bättre vattenhushållning) samt av berörd lantbruksföretagare och *WaterMan*².
- En effektiv VA-hantering är nödvändig för att minimera belastningen av näringsämnen till vattnen. Sedan 2023 är det lag på att varje kommun ska ha en aktuell vattentjänstplan. Det varierar hur långt kommunerna kommit i arbetet med sina vattentjänstplaner. Ljungby kommun ligger här i framkant med en antagen vattentjänstplan som pekar ut riktningen för arbetet med vatten och avlopp i kommunen fram till 2036³.
- De flesta av Norrbottens kommuner prioriterar tillsyn av kommunala reningsverk och ett flertal utför även tillsyn av jordbruk. I många av Norrbottens kommuner utförs ingen planerad inventering av enskilda avlopp, utan tillsyn sker vid inkomna ärenden. I de fall inventering av enskilda avlopp inte sker, eller där arbetet går långsamt, anges resursbrist som det främsta skälet.
- Uppsala kommun har utvecklat en webbtjänst som syftar till att återanvända hästgödsel från kommunens hästgårdar istället för att köra den till destruktion. Åtgärden ger en ökad omsättning vilket minskar läckaget från gödselplattorna.
- Uppsala kommun deltar i "Det stora fosforklivet", ett samverkansprojekt där kommunen tillsammans med SLU undersöker möjligheten att anlägga fosfordammar på kommunala jordbruksytor.

Åtgärder inom näringslivet

- Projektet *Miljökassen*, som är ett innovationsprojekt inom vattenbruk, har slutförts. Syftet var att undersöka uppsamling av slam och slamhantering från odling av fisk i öppna system. Projektet har letts av Sveriges Lantbruksuniversitet, men även några fiskodlingar i Jämtlands län som använder tekniken med öppen kasse har deltagit i projektet.⁴
- Sedan 2023 har Kalmar läns lantbrukare inom nitratkänsligt område även kunnat söka stöd för att planera sin växtodling i syfte att minska risken för läckage av näringsämnen och växtskyddsmedel till vatten (precisionsodling). I Kalmar län ingår 53 674 ha i detta stöd 2024⁵.

² Ann-Eva Zidén, Länsstyrelsen Kalmar län

³ [Vattentjänstplan - Ljungby kommun](#)

⁴ Sveriges Lantbruksuniversitet, SWECO, [Matfiskodlarna](#), [Vattenbrukscentrum Ost](#), [Vattudalens fisk](#), [Egersund Net](#), [Egersund Markleen](#), (2023) [SLUTRAPPORT MILJÖKASSEN](#)

⁵ Oskar Eliasson, handläggare Lantbruksenheten, Länsstyrelsen Kalmar län

- Med hjälp av LOVA-bidrag⁶ strukturerade lantbrukare under 2023 omkring 850 hektar produktiv jordbruksmark som ligger på lerjordar. Att strukturerade lerjordar förbättrar både markstruktur och infiltrationsförmåga och minskar därmed läckaget av fosfor.

Övriga åtgärder

- Mörrumsåns vattenråd har med stöd av LOVA fram till år 2026 en åtgärds-samordnare som kommer att stötta markägare och andra aktörer i att få till åtgärder för att minska övergödningen. Arbetet är viktigt då 46 av 137 vatten-förekomster i avrinningsområdet inte når god status på grund av övergödningen.

Åtgärder som motverkar miljömålet

- Det finns risk för lokal påverkan på land- och vattenmiljöer från skogsbruk. Enligt Skogsstyrelsens statistik gödslades 10 400 hektar skogsmark i Norra Norrland under år 2021. Motsvarande siffra för år 2022 var 5 400 hektar.⁷ 2023 gödslades 7 000 hektar skogsmark i Norra Norrland (Norrbottnen och Västerbottnen) år 2023⁸. Dikning och markskador kan leda till att näringsämnen transporteras till närliggande vatten. Både gamla och nya diken bidrar till läckage av näringsämnen till sjöar, vattendrag och kustvatten.
- För 18 vattenförekomster i Västra Götalands län är det omöjligt att nå god status för näringsämnen utan att samhällsfunktioner som matproduktion och avloppsreningsverk påverkas negativt. Det har medfört att målen i miljö kvalitetsnormen för dessa vattenförekomster sänkts.

Tillstånd och målbedömning för Ingen övergödning

Inga ändringar i länens bedömningar har gjorts sedan 2023 (och 2022). Havs- och vattenmyndigheten bedömde i FU 22 att målet inte nås (nej) samt att utvecklingen i miljön är neutral. De län som gör en annan bedömning av trenden är Jönköping och Västra Götaland där trenden är positiv. Fyra län bedömer att trenden är oklar: Gotland, Halland, Jämtland samt Västmanland. Uppsala bedömer att trenden är negativ.

Åtgärdsarbetet måste ske i samverkan mellan ansvariga myndigheter och övriga berörda aktörer, och bedrivs utifrån ett avrinningsområdesperspektiv.

Om databrist

Ett problem inför kommande statusklassning av övergödning i Västerbottens län är att det finns en osäkerhet kring gällande bedömningsgrunder för näringsämnen och hur väl dessa beskriver förutsättningarna i norra Sverige. Det gäller exempelvis för

⁶ Strukturkalkning i västra Götaland, [Projektet finns beskrivna i projektkatalogen](#) på Havs- och Vattenmyndighetens hemsida

³ Skogsstyrelsens statistikdatabas [Här finns länk till källan](#)

⁸ [Skogsstyrelsen \(2024\). Statistikdatabas. Data inhämtad 2024-09-18](#)

statusklassning av näringsämnen i näringsfattiga vatten. Det behövs bedömningsgrunder som är bättre anpassade till våra regionala förutsättningar för att ge tillförlitliga statusklassningar.

Det är nödvändigt att miljöövervakningen av vatten och verksamhetsutövares egenkontroll utvecklas för att kunna bedöma vilken status vattenförekomsterna har, samt för att följa upp effekterna av genomförda åtgärder. 82 procent av våra sjöar och 92 procent av Värmlands vattendrag är oklassade när det gäller näringsämnen och brister i miljöövervakningen gör det svårt att få en uppfattning om hur utbrett övergödningsproblematiken är i länet.

Anslagen 1:11, Strategiska planen och LOVA

Det behövs mer långsiktiga medel för att nå målsättningarna för miljökvalitetsmålet Ingen övergödning. Under 2024 startades enbart LOVA-projekt som kunde avslutas under samma år i Västmanlands län, eftersom det har flaggats för en minskning av LOVA-stöden de kommande åren. Detta leder till en kortsiktighet i planeringen och att färre projekt blir av. Det medför också att mer komplexa projekt med större miljönytta inte kan genomföras.

Kontinuitet är viktigt i åtgärdsarbetet och det positiva är att anslag 1:11 varit varaktigt under lång tid. En organisation för åtgärder har hunnit byggas upp i länet med flera åtgärdssamordnare och en erfarenhet av att genomföra åtgärder. För att åtgärdstakten inte ska minska krävs fortsatt anslag inom 1:11. Önskvärt är ett långsiktigt stöd för våtmarker. Det är positivt att *Strategiska Planen 2023*⁹ har kunnat börja i tid. Glapp i programmet har historiskt visat sig ha negativa effekter på åtgärdstakten (se figur 2).

Flera län (Stockholm m.fl.) lyfter att diffust läckage av näringsämnen som finns lagrade i bottensediment (interngödning) och mark behöver uppmärksammas.

En slutsats från flera studier är att det både behövs åtgärder som minskar övergödningen och åtgärder som kan öka mängden rovfisk och minska förekomsten av småfisk i kustekosystemen. Att stärka rovfiskbestånden skulle därför kunna motverka problem med för mycket trådalger.¹⁰ Länsstyrelsen i Södermanland har sedan april 2021 fiske fredat 3 stycken områden utmed Södermanlands kust för att stärka rovfiskbestånden och flera områden finns på förslag preliminärt. Ett antal gäddfabriker har genom olika aktörer etablerats med samma syfte.

Under år 2024 har Länsstyrelsen tagit emot rapporter från kommunerna Vilhelmina och Åsele om algbloomning i sjöar och vattendrag, där algbloomning normalt inte brukar förekomma. De aktuella vattnen har inte några uppenbara påverkanskällor utöver

⁹ [Strategiska planen för EU:s jordbrukspolitik 2023-2027](#), Jordbruksverket

¹⁰ Rapport hos Journal of Applied Ecology: [Top-down control as important as nutrient enrichment for eutrophication effects in North Atlantic coastal ecosystems](#). Journal of Applied Ecology 2016.

skogsbruk. Det är angeläget att situationen utreds för att få kunskap om vad som orsakar problemen och vilka åtgärdsbehov som finns.

Till övergödningsåtgärder i jordbruket, Strategiska planen, finns pengar men dessa är underutnyttjade.¹¹

Behov av nya eller förändrade styrmedel eller nationella insatser

- I Vattenmyndigheternas åtgärdsprogram pekas det ut vad myndigheter och kommuner ska arbeta med för att minska övergödningen i vatten. Det är viktigt att statliga myndigheter och kommuner avsätter resurser för detta arbete för att miljömålet Ingen övergödning ska kunna nås.
- Regeringen behöver säkerställa att anslaget för LOVA har en långsiktighet i sin finansiering. Övergödningsåtgärder är ofta komplexa och sträcker sig över flera år i olika delprojekt innan man är framme vid att genomföra de faktiska fysiska åtgärder som ger effekt i vatten.
- Regeringen behöver se över och förenkla lagstiftningen kopplat till gamla markavvattningsföretag och anläggandet av våtmarker, för att åtgärdstakten ska kunna öka.
- Regeringen behöver peka ut vilken statlig myndighet som ska tillsynsvägleda i arbetet med vattentjänstplaner. Regeringen behöver fastställa vilka konsekvenserna blir om en kommun inte uppdaterar sin vattentjänstplan enligt Lagen om allmänna vattentjänster.
- Det förslag om skatt på enskilda avlopp som inte uppfyller dagens reningskrav behöver tas upp till förnyad utredning.¹²
- Regeringen och Jordbruksverket behöver se över möjligheten till Miljöersättning för skyddszoner i Kronobergs län så att kantzoner i övergödningspåverkade områden kan lämnas obrukade. Det är viktigt att denna ersättning är tillgänglig även för lantbrukare i vårt län för att minska det diffusa näringsläckaget. I dagsläget saknas stödformen i områden som inte klassas som nitratkänsliga.

Övrigt

Kanske kan Havs- och vattenmyndigheten använda möjligheten att ställa en särskild fråga nästa år om hur länsstyrelserna arbetar med att minska övergödningen, och särskilt ammoniakavgången, genom den strategiska planen?

En annan fråga skulle kunna vara: ”I hur hög grad används medel mot övergödningsåtgärder i jordbruket och till vad? Frågan kan vara relevant då Länsstyrelsen Västmanland menar att det finns pengar i systemet men att dessa är underutnyttjade.

¹¹ Västmanlands län

¹² Åtgärd som föreslås i Vägar till hållbara vattentjänster (SOU 2018:34) [Utredningen på regeringens webbplats](#)